

Вечірко Ігор Олександрович
кандидат юридичних наук,
суддя Центрального апеляційного
господарського суду

ПРО ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ПРО НЕСПРОМОЖНІСТЬ (БАНКРУТСТВО)

Аналіз законодавства про неспроможність (банкрутство) свідчить, що воно містить норми як приватного, так і публічного права. До норм приватного права слід віднести матеріально-правові норми інституту неспроможності. Такі норми були зосереджені в Господарському кодексі України та Законі України "Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом" (надалі - Закон про банкрутство).

Порядок судового розгляду справ про банкрутство встановлено нормами господарського процесуального права, які за своєю природою відносяться до норм публічного права. Ці норми містились в Законі про банкрутство, а також в Господарському процесуальному кодексі України.

Процедурні норми інституту неспроможності, зокрема пов'язані із застосуванням до боржника процедури санації та ліквідаційної процедури, також можуть бути віднесені до норм публічного права. Відповідні норми були розташовані в Законі про банкрутство.

Мета введення процедур неспроможності полягає у тому, щоб впорядкувати, організувати застосування тих чи інших заходів до боржника. На вибір конкретної процедури впливає не тільки господарський суд, але і особи, які беруть участь у справі про банкрутство. Обрана господарським судом процедура неспроможності в подальшому визначає дії самого суду та поведінку боржника, кредиторів, інших учасників провадження.

В межах судових процедур неспроможності учасники провадження вступають між собою у відносини процедурного характеру, в яких не бере

безпосередньої участі господарський суд.

У науковій літературі процедури неспроможності (банкрутства) відносять до різновиду процедурно-організаційних форм, які існують поряд з процесуальними формами. При цьому звертається увага, що судові процедури неспроможності не можуть бути віднесені до процесуальних форм, оскільки при їх здійсненні має місце, в першу чергу, не державно-владна діяльність, а діяльність інших суб'єктів: боржника, кредиторів та арбітражного керуючого [1, 80].

Підзаконні акти в сфері правового регулювання відносин неспроможності мають обмежене застосування. Насамперед це пов'язано з тим, що відносини неспроможності є наслідком правовідносин, пов'язаних з невиконанням боржниками своїх зобов'язань, які врегульовані Цивільним кодексом України, Господарським кодексом України, іншими законами. Таким чином, саме законом мають регулюватися питання встановлення порядку виконання зобов'язань неплатоспроможним боржником.

У існуванні широкого кола нормативно-правових актів, що регулюють відносини неспроможності відображається складність самих суспільних відносин, які є об'єктом правового регулювання. Зазначені обставини зумовлюють необхідність пошуку оптимальної структури джерел інституту неспроможності.

На думку А.О. Селіванова вирішення юридичної форми закону, що регулює відносини неспроможності з урахуванням зарубіжного досвіду, є важливим питанням реформування законодавчої бази банкрутства [2,83].

В зарубіжному законодавстві відсутнє чітке розмежування матеріальних і процесуальних норм та їх викладання в різних нормативних актах. Так, у законодавстві США процесуальні норми містяться в Кодексі про банкрутство, та у затверджених Верховним судом Сполучених Штатів Федеральних процедурних правилах розгляду судами справ про банкрутство [3, 48-49]. У Великій Британії процесуальні норми знаходяться як в Кодексі про неспроможність так і в Правилах процедури розгляду справ про

неспроможність [4, 37].

В.В. Джузь свого часу пропонував запровадити принципово нову структуру джерел інституту неспроможності, а саме: матеріальні норми розташувати у Господарському кодексі України, процесуальні – у Господарському процесуальному кодексі, а норми про систему конкурсного управління – в окремому законі. При цьому до норм про систему конкурсного управління він відносить норми, які забезпечують реалізацію процедур провадження у справах про банкрутство [5, 36-237].

В.С. Щербина звертає увагу, що на даний час постала проблема створення Господарського процесуального кодексу, який би регулював позовне провадження, провадження у справах про банкрутство та інші форми судового провадження [6, 17].

Б.М. Поляков обґрунтовував необхідність кодифікації норм, котрі регулюють відносини неспроможності в окремому нормативному акті – Кодексі про неспроможність. При цьому зазначений кодекс має містити окрему главу, яка регулює процесуальні питання неспроможності [7, 77].

Наведені точки зору на вдосконалення структури джерел інституту неспроможності свідчать про наявність різних підходів в питанні щодо систематизації норм законодавства про банкрутство.

Основними причинами актуальності проблеми систематизації законодавства України дослідники вважають збільшення кількості нормативно-правових актів, які приймаються безсистемно, а також у зниженні якості нового законодавства, його внутрішній суперечливості та наявності прогалин.

Правове регулювання неспроможності в країнах, що відрізняються високим рівнем його розвитку (США, Німеччина та ін.) свідчить про наявність тенденції до створення кодифікованих законодавчих актів. Крім того, вітчизняний досвід реформування законодавства про неспроможність вказує на те, що внесення численних хаотичних змін до чинного Закону не може забезпечити належного правового регулювання відповідних правовідносин. За

таких обставин цілком закономірно знайшла своє втілення в процесі законотворення пропозиція Б.М. Полякова про необхідність розробки окремого нормативного акту – Кодексу про неспроможність.

Верховною Радою України в жовтні 2018 року прийнято новий нормативний акт – Кодекс України з процедур банкрутства [8]. Введення в дію вказаного закону було передбачено з 21 жовтня 2019 року. На жаль розробниками законопроекту не було враховано, що кодифікація є вищою правотворчою формою систематизації нормативного матеріалу, метою якої є охоплення правовим регулюванням певного кола суспільних відносин і закріплення його у вигляді структурно складного, але органічно єдиного закону. Про це свідчить, насамперед, процедура підготовки проекту вказаного нормативного акту. Так, у першому читанні проект Кодексу з процедур банкрутства був прийнятий у вигляді нормативного акту, що складався з двох книг. Це фактично являло собою механічне об'єднання норм існуючого Закону про банкрутство (із змінами і доповненнями) та законопроекту про банкрутство фізичних осіб (споживче банкрутство). При цьому, проект Кодексу не містив загальної частини та не був органічно єдиним законом. Після прийняття законопроекту в першому читанні фахівцями було висловлено зауваження та надано пропозиції, в результаті чого у вересні 2018 року розробниками було змінено структуру Кодексу та включено до його складу чотири книги, перша з яких містила загальні положення. Без належного обговорення вказаної редакції Кодексу та врахування пропозицій фахівців, Кодекс було прийнято через місяць після оприлюднення його проекту. При цьому окремі норми прийнятого Кодексу є внутрішньо неузгодженими та такими, що потребують доопрацювання.

Прийняття Кодексу було зумовлено необхідністю вдосконалення правового регулювання відносин неспроможності, створенням сприятливих умов для економічного розвитку країни. Разом з тим, норми Кодексу містять ряд істотних новацій, запровадження яких може створити значні проблеми у правовому регулюванні відповідних правовідносин. Серед таких новацій,

насамперед, слід звернути увагу на визначення нормами Кодексу підстав для відкриття провадження у справі про банкрутство юридичної особи.

Приймаючи новий правовий акт для врегулювання праввідносин неспроможності законодавець відійшов від існуючих підходів щодо визначення матеріально-правових підстав для відкриття провадження у справі про банкрутство юридичної особи. Так, із назви ст. 8 Кодексу вбачається, що даною статтею врегульовуються питання щодо підстав для відкриття справи про банкрутство, зокрема, юридичних осіб. Разом з тим зазначена стаття не містить посилання на будь-які підстави для відкриття провадження у справі за заявою кредитора. Згідно з ч. 3 ст. 8 Кодексу підставою для відкриття провадження у справі про банкрутство за заявою боржника є загроза його неплатоспроможності. Поняття загрози неплатоспроможності наведено в ч. 6 ст. 34 Кодексу і пов'язане з наявністю обставин, за яких задоволення вимог одного або кількох кредиторів призведе до неможливості виконання грошових зобов'язань боржника в повному обсязі перед іншими кредиторами.

З'ясування кола матеріально-правових підстав для порушення справ про банкрутство за заявою кредитора потребує аналізу та одночасного застосування низки інших норм Кодексу, що є істотним недоліком даного нормативно-правового акту. Так, згідно із ст. 1 Кодексу кредитором є, зокрема, юридична особа, яка має грошові вимоги щодо грошових зобов'язань до боржника. Грошовим визнається зобов'язання боржника сплачувати певну грошову суму відповідно до цивільно-правового правочину та на інших підставах, передбачених законодавством України. Неспроможність боржника виконати після настання встановленого строку грошові зобов'язання перед кредиторами не інакше, як через застосування процедур, передбачених Кодексом свідчить про неплатоспроможність боржника. Таким чином підставою для застосування до боржника встановлених Кодексом процедур та відповідно відкриття провадження у справі за заявою кредитора є неплатоспроможність боржника. Ознакою такої неплатоспроможності є наявність невиконаного боржником зобов'язання перед кредитором незалежно

від його розміру та строку невиконання.

З огляду на норму ч. 6 ст. 39 Кодексу між боржником та кредитором щодо заявлених вимог має бути відсутній спір про право, який підлягає вирішенню у порядку позовного провадження.

Встановлення судом факту відсутності ознак неплатоспроможності боржника після відкриття провадження у справі згідно з ч. 1 ст. 90 Кодексу є підставою для закриття провадження у справі.

Аналізуючи відповідні норми Кодексу, Б.М. Поляков прийшов до висновку, що законодавець необґрунтовано зняв бар'єри для відкриття справи про банкрутство, чим створив умови для рейдерського захоплення підприємств, неповернення боргів та кредитів, несплати податків та інших негативних наслідків. В зв'язку з цим він вважає за необхідне відновити колишній порядок відкриття справ про банкрутство, регламентований законом про банкрутство, скоротивши з трьох місяців до одного строк несплати боржником безспірних грошових вимог кредиторів у виконавчому провадженні [9].

Про необхідність існування певних обмежень для відкриття провадження у справі про банкрутство свідчить судова практика застосування законодавства про банкрутство в Україні. Саме ця практика налічує численні приклади використання процедури банкрутства з метою протиправного заволодіння активами підприємства боржника та позбавлення кредиторів можливості задовольнити свої вимоги.

Наявність певних обмежень (бар'єрів) для відкриття справи про банкрутство притаманна законодавству багатьох країн. Так, законодавство США передбачає відмінності відкриття справи в залежності від того, хто подає заяву – боржник чи кредитор. При поданні заяви боржником провадження вважається відкритим, і суд виносить відповідну постанову. Заява про відкриття справи, як правило, має бути подана трьома кредиторами з незабезпеченими вимогами, сума яких складає не менше п'яти тисяч доларів. Відкриття провадження у справі відразу проводиться з особливостями,

пов'язаними зі застосуванням або ліквідаційної процедури або процедури реорганізації боржника. Таким чином, істотне значення для розгляду справи про банкрутство має не тільки наявність певних обмежень (умов) для відкриття провадження, а і своєчасне застосування до боржника наступних судових процедур. Спростивши порядок відкриття справи про банкрутство, український законодавець на нашу думку необгрунтовано залишив існуючий порядок застосування до боржника процедур банкрутства.

Більшість фахівців з питань неспроможності вважають необгрунтованим та несвоєчасним запровадження нормами Кодексу процедури неплатоспроможності фізичної особи. З цим слід погодитись, оскільки для запровадження відповідних змін необхідна як стабільна економічна ситуація в країні, так і узгодження прийнятих норм з нормами цивільного та господарського законодавства України.

Список використаних джерел:

1. Рябцева Я.Г. Основні учасники судових процедур банкрутства /Я.Г. Рябцева // Вісник господарського судочинства – 2010. - №6. — С.76-82.
2. Селиванов А.А. Некоторые проблемы хозяйственно-процесуального законодательства в Украине // Санация та банкрутство. - 2010. - №2. – С. 81-83.
3. Бернхем В. Вступ до права та правової системи США / В. Бернхем. — К.: Україна, 1999.—554 с.
4. Степанов В.В. Несостоятельность (банкрутство) в России, Франции, Англии, Германии / В.В. Степанов. — М. Статут, 1999. —204 с.
5. Джуль В.В. Институт неспроможності: світовий досвід розвитку і особливості становлення в Україні. Монографія. [Видання друге] / В.В. Джуль. – К.: Юридическая практика, 2006. – 384с.
6. Щербина В.С. Деякі проблеми удосконалення господарського і господарського процесуального законодавства /В.С. Щербина //ПравоУкраїни. – 2010. - № 8. – С. 13-18.

7. Поляков Б.М. Право несостоятельности (банкротства) в Украине /Б.М. Поляков. – К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. – 440 с.

8. Кодекс України з процедур банкрутства //http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63518.

9. Поляков Б.М. Принцип доміно, або як КзПБ може спровокувати ланцюгове падіння підприємств країни // "Закон і Бізнес", №30 (1432) 03.08. - 09.08 2019.